

М.Г. Гордієнко

кандидат політичних наук, доцент

Національна академія державної податкової служби України

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ПЛЮРАЛІЗМ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ДОСЯГНЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ЩАСТЯ

Світоглядно-теоретична рефлексія засновника української класичної філософії Григорія Сковороди є настільки масштабною і глибокою, що вже понад два сторіччя привертає до себе увагу широких кіл науковців. Впродовж чверті століття, аж до останнього подиху, цей видатний мислитель і учитель мудрості не мав постійного притулку, свідомо ведучи мандрівний спосіб життя, про який у своїй аутоепітафії сказав так: “Світ ловив мене, але не спіймав”. Його проповідницький пафос, сміливість думки і жадоба до пізнання істинного сенсу буття людини створює непересічний образ мислителя світового рівня.

Вчення Сковороди, що зосереджене на внутрішньому духовному світі людини та її серці, мало екзистенціальний характер і було глибоко інтегрованим в світоглядно-культурницьку традицію України. Екзистенціальний плюралізм мандрівного філософа розкривається в його кордоцентричних роздумах. Свої думки мислитель викладав не в цілісній системі академічних трактатів, а у формі діалогів, віршів, притч на зразок платонівської “практичної метафізики”, які навмисне не друкував, а поширював серед своїх друзів. Як зауважує Д. Чижевський: “... викінченої і обробленої системи у Сковороди дійсно не має, немає закінченої і детальної відповіді на усі питання... А проте філософія Сковороди є суцільна і монолітна, збудована, так би мовити в одному стилі, пересякнена одним духом” [3, с.46]. Для нього важливо спонукати людське “серце” до висот духовності, (навіть на прикладі власного життя), а не виклад “теоретичної софістики”.

Філософська спадщина Сковороди наповнена релігійним змістом. На його думку Христос та істина – тотожні. Жити в істині означає перебувати в Христі. Душа людини зв’язана з Богом безпосередньо, оскільки Бог та істина, або внутрішній світ індивіда мають онтологічну спільність. Тому для спілкування людини з Богом не потрібне посередництво церкви. Найкоротший шлях до Бога – через власне “серце”. Сократівський принцип Сковороди “пізнай себе” слід розуміти як пізнання Бога. Подібно до Сократа свій гносеологічний імператив Сковорода формулював так: “Пізнати самого себе – означає побачити Бога”.

Один із кращих сковородинознавців Д.Багалій писав: “Коли йде мова про засоби пізнання, якими користувався Скворода, то нам треба пам’ятати, що він бажав об’єднати в єдине розум і віру. Розум повинен прагнути відшукати істину, яка не дана людині готовою... Розумові, як джерелові пізнання, Скворода надавав першорядну вагу в пізнанні всіх трьох світів – великого або космосу, малого або людини, символічного або Біблії... Але поруч розуму Скворода дає місце і вірі... Віра є око прозорливе, серце чисте, уста отверстая. Вона єдина бачить світло у стихійній пільмі... Там, де кінчаються межі розуму, повинна починатися віра” [1, с.429].

Роздуми про трансцендентальні явища були визначальними мотивами творчості Сквороди. Він називає Бога “вічною мірою”, пунктом усесвіту. Бог – єдиний у всіх, а всі – в ньому. В уявленні Сквороди Бог є вічною єдиною “невидимою натурою”, котра “проникає” у всесвіт, “утримує” в русі “часову машину”, годує та охороняє усі створіння, породжує любов. Бог постійно присутній всередині людини, завданням якої є його пробудження. Всі особисті форми земних індивідів, вважає Скворода, містяться в єдності досконалої людини – Ісуса Христа. Він не створений Богом, а народжений ним, (його Син Єдинородний). Людська іпостась переносить Бога з неба у світ речей. Бог, за Сквородою, є іманентним світові, матеріальній природі й водночас не переходить у них, а продовжує бути відокремленим духом.

Такий стан одночасного буття Бога в тілесній природі і відмежування від неї дає підстави називати філософське вчення Сквороди як іманентний трансценденталізм натуралістичного спрямування. В епоху Просвітництва трансценденталізація Бога здійснювалася у двох напрямках. З одного боку, прихильники деїзму вважали Бога першоосновою світу, але виводили його за межі створеного ним буття і заперечували втручання в явища природи та в хід суспільних подій. З іншого боку, згідно з вченням пантеїзму, до якого тяжів Скворода, Бог є безособовим началом, розмитим по всій природі, тотожній з нею або її субстанцією. Утім вчення Сквороди найбільш адекватно відповідає пантеїзму, за яким не лише Бог перебуває у всьому, а й все в Богові.

Життя індивіда Скворода розуміє як процес перманентного духовного росту, засобом котрого виступає самопізнання. Пізнаючи світ і себе в ньому, людина може збагнути, яка праця найбільше відповідає її природі. Одним із найбільших досягнень філософії Сквороди є концепція “спорідненої праці”, реалізація якої виступає передумовою досягнення людиною щастя, її самоствердження в світі. З його точки

зору не розкішне, сите життя приносить насолоду і комфорт. Справжнє щастя, гадає мислитель, дає праця за покликанням, яка відповідає пізнаній внутрішній природі людини. “Багатством забезпечується одне лише тіло, а душу веселить споріднене діяння” – переконаний Сковорода. Тобто праця за природнім нахилом виконується з радістю і охоче, а неспоріднена діяльність є малопродуктивною і виступає джерелом усіх суспільних бід.

“Роби те, до чого народжений, будь справедливим і миролюбним громадянином” – закликає філософ. Не освіта і знання роблять людину щасливою, а ретельне вивчення себе, самопізнання відкриває шлях до щастя, спокою, душевної гармонії. Пізнаючи себе людина преображається, занурюється в глибину свого духовного ества аж до його архетипів, що містяться в серці, й розкриває свою внутрішню божественну природу. Філософія тлумачиться Сковородою в екзистенціальному вимірі як саме життя, а не вузько раціоналістична теорія. “Коли дух веселий, думки спокійні, серце мирне, – то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце і є філософія” [2, с.251]. Щастя та блаженство людини – не в гонитві за матеріальними благами, а в єднанні з джерелом буття – вічними божественними істинами. Сковорода наголошує, що бути щасливим означає пізнати себе, свою природу, а через самопізнання людина може досягнути сутність Бога і визначити власну долю.

Література:

1. Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. – К.: “Орій”, 1992. – 472 с.
2. Філософія. Курс лекцій: Навч. посібник / Бичко І. В., Табачковський В. Г., Горак Г. І. та ін. – К.: Либідь, 1993. – 576 с.
3. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К.: “Орій”, 1992. – 230 с.

М.Г.Шрамко

Харків, ХНТУСГ ім. Петра Василенка

ФІЛОСОФІЯ І ПОЕЗІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ (ТРИУМВІРАТ ВЕЛИКОГО ПРОЕКТУ)

Ім'я Григорія Сковорода тепер од висот його світового визнання піднімається до іншого якісного рівня.